

SLOVENSKÝ NÁRODOPIS

1-2

ČÍSLO

ROČNÍK VI

1958

SLOVENSKÁ AKADEMIA VIED - BRATISLAVA

V prezentovanom čísle Slovenského národopisu sú online
sprístupnené iba publikácie pracovníkov Ústavu etnológie SAV
(v obsahu farebne odlišené).

Ostatné práce, na ktoré ÚEt SAV nemá licenčné
zmluvy, sú vynechané.

Slovenský národopis je evidovaný v nasledujúcich databázach

www.ebsco.com

www.cejsh.icm.edu.pl

www.cceol.de

www.mla.org

www.ulrichsweb.com

www.willingspress.com

Impaktovaná databáza European Science Foundation (ESF)
European Reference Index for the Humanities (ERIH): www.esf.org

О Б С А Н

ČLÁNKY

Helena J o h n o v á, Sponky jako součást lidového oděvu	— — — — —	3
Soňa B u r l a s o v á, Hudobný folklór Chorvátskeho Grobu a problematika etnických diaspor	— — — — —	127
Pavol H o r v á t h, Žatíe a mlátenie obilia na západnom Slovensku v 17. a 18. stor.	— — — — —	137

DISKUSIE

Christo V a k a r e l s k i, Kultúrne prežitky	— — — — —	154
--	-----------	-----

NÁRODOPISNÁ MUZEOLÓGIA

Výstava „Žakarovce — banícka dedina“ v Košiciach	— — — — —	168
Soňa K o v a č e v i č o v á, Výstava „Ludový odev v okolí Trnavy“ v Slovenskom múzeu v Bratislave	— — — — —	172
Štefan A p á t h y, Pracovná konferencia Sväzu slovenských múzeí	— — — — —	176

ROZHLADY

Jarmila P á t k o v á, Zpráva o študijnej ceste v Poľsku	— — — — —	179
Ester P l i c k o v á, Zpráva o medzinárodnom etnografickom filmovom seminári	— — — — —	185

Drobné zprávy

RECENZIE A REFERÁTY

Viera Nosáľová, Ludový odev v Helpe a Pohorelej (Irena M u r g a š o v á)	— — — — —	193
Banícka dedina Žakarovce	— — — — —	195
Ján Komorovský, Kráľ Matej Korvín v ľudovej prozaickej slovesnosti (Miroslav A. H u s k a)	— — — — —	207
Vojtech Ondrouch, Bohaté hroby z doby rímskej na Slovensku (Jozef K u d l á č e k)	— — — — —	212
Rudolf Bednárík, Slovenské úle (Ján P o d o l á k)	— — — — —	214
Chodské pohádky a pověsti (Magda P o d h o r ň á k o v á)	— — — — —	215
Gunda Béla, Néprajzi gyűjtőúton (Ester P l i c k o v á)	— — — — —	216
Russkaja satiričeskaja skazka v zapisach sereďiny XIX— načala XX veka (Božena F i l o v á)	— — — — —	218
Ž. N. Vyžarova, O proischoždenii bolgarskich pachotnyh orudij (Jozef K u d l á č e k)	— — — — —	218
Wolf Lückking — Paul Nedo, Die Lausitz-Sorbische Trachten (Viera N o s á ľ o v á)	— — — — —	220
Došlá literatúra	— — — — —	222

С О Д Е Р Ж А Н И Е

Елена Й о н о в а, Застежки — составная часть народной одежды	— — — — —	3
Со́ня Б у р л а с о в а, Музыкальный фольклор с. Хорватски Гроб и проблема этнографического рассеяния	— — — — —	127
Павел Х о р в а т, Жатва и молотба зерновых в Западной Словакии в 17 и 18 вв.	— — — — —	137
Христо В а к а р е л с к и, Культурные пережитки	— — — — —	154
Выставка „Жакарровце — шахтерское село“ в Кошицах	— — — — —	168
Со́ня К о в а ч е в и ч о в а, Выставка „Народная одежда в окрестностях Трнавы“ в Словацком музее в Братиславе	— — — — —	172
Штефан А п а т ы, Конференция Союза словацких музеев	— — — — —	176
Обзоры, Сообщения, Рецензии и рефераты, Полученная литература	— — — — —	

SLOVENSKÝ NÁRODOPIS

ČASOPIS SLOVENSKEJ AKADÉMIE VIED

VI

VYDAVATELSTVO
SLOVENSKEJ AKADÉMIE VIED
BRATISLAVA 1958

SLOVENSKÝ NÁRODOPIS

Časopis Slovenskej akadémie vied

Zodpovedný a výkonný redaktor dr. Ján Podolák

Redakčná rada: dr. Soňa Burlasová, dr. Božena Filová, dr. Soňa Kovačevičová,
dr. Michal Markuš, dr. Ján Mjartan, Rudolf Žatko

HUDOBNÝ FOLKLÓR CHORVÁTSKEHO GROBU A PROBLEMATIKA ETNICKÝCH DIASPOR*

LE FOLKLORE MUSICAL DE CHORVÁTSKY GROB ET LES PROBLÈMES
DES DIASPORAS ETHNIQUES

SOŇA BURLASOVÁ

Národopisný ústav Slovenskej akadémie vied v Bratislave

Vo svojom referáte budem sa zaoberať chorvátskou diasporou na Slovensku v podunajskej oblasti. Pôvodne bolo mojou snahou urobiť malú porovnávaciu štúdiu hudobného folklóru chorvátskych kolonistov s okolitým domácim materiálom, k čomu ma lákal najmä fakt, že už z r. 1925 existovala rozsiahla národopisná monografia Antona V á c l a v í k a *Podunajská dedina v Československu*¹ (ďalej len *Podunajská dedina*), ktorá sa týkala práve obce Chorvátsky Grob. Keďže autor tejto publikácie nebol hudobným folkloristom, pozval si k zápisu melódií na pomoc Jozefa Černíka. Pretože hlavný organizátor výskumu bol teda etnograf, a nie folklorista, domnievala som sa, že mu nemuselo ísť o úplnosť materiálu, z ktorého v svojej opisnej stati aj tak dostatočne nevyťažil a dúfala som v možnosť tento materiál doplniť. S takýmito predpokladmi som sa pustila do práce v presvedčení, že jej výsledky budú korešpondovať s ústrednou témou tejto konferencie. Keďže však výsledky mojej práce boli iné, než som očakávala, vynútili si okrem konkrétnej hudobno-porovnávacej state i niekoľko úvah o štúdiu drobných, osamotených etnických ostrovov.

Po porážke a zničení Kostajnice Turkami v polovici 16. stor. usadilo sa viacero chorvátskych kolonistov na území juhozápadného Slovenska pri Bratislave. Podľa jazykových znakov pôvodnou vlasťou tejto kolonizačnej vetvy bola pravdepodobne južná kajkavská oblasť medzi Siskom a Kostajnicou.² Tam, kde Chorváti tvorili iba parciálnu časť obyvateľstva, podľahli postupne slovenskému etniku a zánik chorvátskeho jazyka v týchto obciach možno pozorovať všeobecne asi

* Referát prednesený na medzinárodnej folkloristickej konferencii, ktorú usporiadal Savez udruženja folklorista Jugoslavije vo Varaždine v dňoch 28. 8.—1. 9. 1957.

¹ A. V á c l a v í k, *Podunajská dedina v Československu*, Vydavateľské družstvo, Bratislava 1925.

² Prof. V á ž n ý v štúdiu *Nárečie*, zahrnutej do monografie *Podunajská dedina*.

v polovici 19. stor.; tam však, kde boli počtom v absolútnej prevahe, udržali si aspoň časť národných znakov až dodnes. Poslednou z viacerých obcí, v ktorých boli usadení Chorváti a v ktorej sa ešte dnes všeobecne chorvátsky hovorí, je Chorvátsky Grob. Je to obec vzdialená asi 18 km od Bratislavy, nížinného typu, teda teritoriálne prístupná vplyvom z najbližšieho okolia, čo robí tým obdivuhodnejším fakt, že si taký dlhý čas vedela udržať v etnicky odlišnom, i keď príbuznom prostredí aspoň zvyšky svojej pôvodnej kultúry. V súčasnosti sú už viac-menej prekryté postupnými zákonitými vplyvmi okolia. Zásadne možno povedať, že v hmotnej kultúre obyvateľov Chorvátskeho Grobu miešajú sa chorvátske prvky so slovenskými, kým v oblasti duchovnej kultúry k takémuto miešaniu v podstate nedošlo. Každý z prejavov, chorvátsky i slovenský, má iné miesto pôsobenia. Kým chorvátsky sa hovorí iba v rodinnom kruhu a medzi najbližšími známymi, slovensky sa hovorí pri všetkých ostatných príležitostiach, najmä verejnejšieho charakteru; tak isto v oficiálnych spevných príležitostiach, ako sú svadba, krstenie a pod. uplatňuje sa iba slovenský hudobný folklór, kým nepatrný zlomok chorvátskych piesní má svoje miesto skôr v rodine a pri menších domácich udalostiach. Iba rozprávky sa objavujú nielen tematicky príbuzné, ale takmer doslovne zhodné ako v jazyku chorvátskom, tak i v slovenskom. Pritom zápisy z každej jazykovej oblasti pochádzajú od iného zberateľa, chorvátsky zapisoval prof. Vážný, kým slovensky A. Václavík. Jednotlivé dvojice rozprávok sú niekedy od rôznych rozprávačov, niekedy od toho istého rozprávača. Z toho je zrejmé, že si určitý základný repertoár prekladali z jednej reči do druhej. To by upevňovalo predpoklad, že aj pôvodom budú ako zo Slovenska, tak z Chorvátska. K tejto otázke sa doteraz nevyjadril odborník. Hudobný folklór tejto obce, ktorý nás predovšetkým zaujíma, možno už dnes označiť za čisto slovenský, pretože veľmi malý počet chorvátskych piesní, ktoré tu ešte existujú, žije skoro izolovane, pričom zrejmé vzájomné vplyvy nebadať ani na jednej ani na druhej strane.

V rokoch 1922—1924 zapísali A. Václavík s J. Černíkom v Chorvátskom Grobe osem melódií a o niečo viac textových zlomkov chorvátskych ľudových piesní. Podľa Václavíkových poznámok iba s námahou mohol tento materiál pozbierať, pričom sa obracal najmä na starších ľudí. Nápevy sa mu zdajú „primitívne, viac deklamačné, u niektorých piesní nápevov ľud už nezná“.³ Pokúsime sa charakterizovať týchto niekoľko nápevov, ktoré sú s najväčšou pravdepodobnosťou zvyškami pôvodnej hudobnej kultúry chorvátskych kolonistov. Skúmaný materiál tvorí z podstatnej časti typologicky uzavretú skupinku. Šesť z ôsmich piesní je zreteľne kvintakordálnej tonality, čiže tóny kvintakordu tvoria kostrové tóny piesne. U štyroch piesní taktiež ambitus neprekračuje rozsah kvinty. Dve z piesní sa začínajú typickým kvintovým skokom nahor. V oblasti kvintakordálnej piesne

³ *Podunajská dedina*, 300.

vznikol na Slovensku na širšom slovanskom základe najsvojráznejší slovenský ľudový hudobný prejav, ktorého typickosť pre našu kultúru vyzdvihol už Béla Bartók a ďalšími skúšaniami podoprel Jozef Kresánek. Chorvátske kvintakordálne piesne však nenesú takýto národne vyhranení charakter, sú skôr indiferentné v rámci spomenutého štýlu. Pieseň z tejto skupinky *Ak kaj ti je, nébore*, viac-menej recitačného charakteru a krátka, z čoho vyplýva i jej formová amorfnosť, pripomína nám Kubove zápisy *kola* od Sisku. V Chorvátskom Grobe sa však udržala ako akási rečnovanka, vraj detská, hoci jej text tomu protirečí. Ostávajúce dve piesne, ktoré sa z tejto skupinky tonálne vynímajú, sú zrejme geneticky novšie, výrazné svojím harmonicko-funkčným cítením; z nich pieseň *Ej, javore, javore* sa zaraďuje medzi typy harmonickej piesne nevyužívajúcej ako hlavný finálny tón základný tón tóniky, ale druhého stupňa. S piesňami takéhoto typu sa možno v hojnej miere stretnúť v zbierkach Kuhačových i Kubových z chorvátskych oblastí Juhoslávie. Slovenskému etniku je tento typ cudzí, slovenská pieseň harmonickeho typu končí sa skoro výlučne na príme tóniky, iba v prípadoch akordického cítenia vplyvom viachlasnej piesne na tercii alebo kvinte. V práci Ludvíka K u b u *Cesty za slovanskou písni*⁴ nachádza sa variant tejto piesne začínajúci sa taktiež textom *Hej, javore, javore*. Predvetie je v oboch prípadoch melodicky takmer zhodné, závetie sa však dosť značne líši. Záver je aj tu na druhom stupni, text obsahuje viacero strof ako v Chorvátskom Grobe.

Zo stránky formovej výstavby sú všetky piesne z Chorvátskeho Grobu buď dvojdielne, alebo kratšie z nich sú stavané iba z jedného melodického úseku. Z melodickkej stránky je pozoruhodné, že sa tu vôbec nevyskytuje melizmatický spev, ktorý je síce v chorvátskych zbierkach bohato zachytený, ale je tak isto zriedkavý u štruktúrne najarchaickejších typov. Rytmus piesní z Chorvátskeho Grobu je jednoduchý, prehľadný, skladajúci sa prevažne zo štvrťových a osminových hodnôt, v dvoch prípadoch sa vyskytuje aj rytmus bodkovaný. Počet slabík vo veršoch je rozmanitý, miešaný, ale iba od šesť do osem slabík. Sylabizmus nie je pravidelný, čo často vylučuje úplnú zhodu textu s nápevom. Avšak pri piesňach, ktoré už nežijú intenzívne, ale sú viac-menej umele vynášané na povrch, je to prirodzeným zjavom. Ani jedna zo zapísaných piesní nemá obradnú funkciu ani príležitostný charakter. Po slovesnej stránke nachádzajú sa medzi chorvátskymi piesňami bežné typy s tematikou hlavne ľúbostnou, ďalej rodinnou, vojenskou, sociálnou i žartovnou. Pastierska tematika, typická u nás pre kvintakordálne piesne, nevyskytuje sa tu vôbec.

V ostatných oblastiach hudobného folklóru, čiže v ľudovej hudbe a ľudovom tanci, už ani v 20. rokoch nebolo možné zistiť pôvodné chorvátske prínosy. Kolektívna hra hudcov sa tu pestovala najneskoršie asi pred 80 rokmi v kombinácii gajdy a husle, neskôr gajdy, dvoje huslí, klarinet a basa. Repertoár týchto hudcov

⁴ II. vydanie, Praha 1953.

— čo by bolo pre naše skúmania smerodatnejšie, pretože takáto kombinácia nástrojov nie je ani na Slovensku neobvyklá — bohužiaľ, nik nezachytil. Od zániku domácej ľudovej hudby pôsobili v obci Cigáni, dnes už i modernejšie kapely.

V oblasti tanca zachovala sa iba spomienka tanca „kolo“, ktorý mohli Chorváti priniesť so sebou zo svojej bývalej vlasti a ktorý podľa opisu splynul so starým tancom nazývaným „slovenská“. V dobe podávania informácií A. Václavíkovi, čiže pred 30 rokmi, tento tanec sa už netancoval. V ostatnom tanečnom materiáli badať čiastočne vplyvy stredoslovenské, a to v tanci „odzemok“ na známu valašskú pieseň *Poza bučki, poza kriak*, kým ostatný materiál je typicky západoslovenský, vykazujúci úzky súvis s moravskými piesňami a tancami.

V júli tohto roku som urobila výskum hudobného folklóru v obci Chorvátsky Grob, kde som chcela predovšetkým zistiť, akú vývojovú zmenu prekonal Václavikom zozbieraný materiál a prípadne ho doplniť ešte ďalším materiálom. Výsledky môjho výskumu boli nasledujúce:

Z materiálu zapísaného Václavikom sú všeobecne známe iba dve piesne, a to *Sarajevo i Bosna*⁵ a *Imala je majka jedinoga sina*, ktoré reprezentujú spomínaný vývojove mladší typ harmonickej piesne. Je zaujímavé, že práve tieto piesne naučili tamojší učitelia školskú mládež pred niekoľkými rokmi, podľa zápisov vo Václavikovom diele *Podunajská dedina*. Z ostatného materiálu si pamätajú starší ľudia iba ojedinele ešte dve piesne: *Imala sam kokošicu* a *A kaj ti je, nébore* v podstate v tom tvare, ako ich zachytil Václavík a Černík, zatiaľ čo pre ostávajúce štyri piesne som napriek svedomitému úsiliu a snahe ľudí nemohla nájsť interpreta. Je zaujímavé, že po 30 rokoch si tieto piesne už nepamätajú ani ľudia, ktorí ich pôvodne spievali Václavíkovi. Okrem známeho materiálu podarilo sa mi získať ešte úryvky jednej ľúbostnej piesne, ktorú som zachytila len u jedného informátora a aj u neho mala už veľmi improvizovaný charakter, najmä v stránke melodickej. Text — jediná strofa — zdá sa byť súvislý, ale nesúhlasí celkom s melódiou.

Tieto výsledky sú výrečným dokladom toho, že chorvátsky folklórny materiál je v tejto obci značne na ústupe. Isteže toto obdobie netvorí výnimku a dialo sa tak i v minulosti, z čoho môžeme predpokladať oveľa bohatší výskyt ako uvedení, tak i iných typov chorvátskych piesní v spomenutej obci pred dlhším časom. Je preto veľká škoda, že sa k výskumu tejto diaspory nepristúpilo už prv. Dnešný vzájomný pomer piesňových typov nás núti predpokladať, že kvintakordálna pieseň musela byť i v minulosti dobre zastúpená a už i toto jediné konštatovanie je významné. V snahe nájsť spoločný kľúč na skúmanie ľudovej piesne všetkých Slovanov, musíme sa opierať o doterajšie skúmania. J. Kresánek nadväzujúc najmä na skúmania Panoffove pokladá za spoločný vývinový základ

⁵ Zapísaná u V á c l a v í k a pod názvom *Ej, Javore, javore*.

ľudovej hudby všetkých Slovanov systém tetrachordálny a kvintakordálny. Najmenej dokladov na tieto najstaršie vývinové typy nachádzajú však obaja etnomuzikológovia v piesni chorvátskej, v ktorej sú najbohatšie zastúpené novšie štruktúry harmonického typu. Keďže však publikované zbierky sú dokumentom stavu, aký bol v čase, keď zbierka vznikala, vzhľadom na túto otázku nemôžu byť jednoznačne smerodajné. V tomto smere by mohli riešenie problému podporiť práve výskumy v diasporách, kde sa obyčajne zachováva materiál konzervujúci ten vývinový stupeň, aký zodpovedá času, v ktorom diaspora nastala. Ak teda ide o obdobie, v ktorom ešte nevznikali zbierky ľudových piesní, v našom prípade polovica 16. stor., práve takýto dokument ich môže nahradzovať. Materiál z Chorvátskeho Grobu nám skutočne konzervuje v prevažnej miere piesne, aké vývinovo zodpovedajú obdobiu, v ktorom prišli chorvátski kolonisti na Slovensko. Analogické príklady na to, že pôvodná pieseň v diaspore nutne živorí, nemá možnosti ďalšieho vývinu, a preto konzervuje vývinový stupeň obdobia svojho vzniku, nájdu sa i na Slovensku. Napr. v nemeckej diaspore na strednom Slovensku udržalo sa niekoľko výnimočných pôvodných typov a ostatný materiál sa preberal slovenský, a to i v oblasti tak vyhranenej ako je svadba a iné obradné príležitosti. Z tohto hľadiska je zaujímavé, že napr. niektoré slovenské obce v Maďarsku veľmi málo konzervujú staršie typy, pretože diaspora nastala až v 18. stor. Tieto i iné prípady nám potvrdzujú teóriu, že pri dvoch spôsoboch stretnutia folklórneho materiálu nastávajú i dvojaké dôsledky. Pri stretnutí frontálnom, aké nastalo napr. pri piesni slovenskej a maďarskej na terajších južných hraniciach Slovenska, nevyhnutne nastáva vplyv jednej kultúry na druhú, a to vždy vzájomný, v žiadnom prípade nie jednostranný. V prípade diaspory však obyčajne vplýva domáca pieseň, ktorá je v kvantitatívnej prevahe, na prinesenú pieseň v tom zmysle, že ju vytláča, čím spôsobuje jej zakrnievanie, prípadne úplné odumretie.

Porovnávanie vzájomných vplyvov medzi jednotlivými národnými kultúrami boli doteraz v dosť veľkej miere využité. Už Béla Bartók zbieral veľmi intenzívne práve v tých oblastiach, kde sa stretávala maďarská kultúra s kultúrami susedných národov. Výskum diaspor sa však doteraz všeobecne zanedbáva, iste vplyvom nedostatočnej medzinárodnej spolupráce. Pritom v cudzom etniku izolované drobné etnické ostrovy môžu nám poslúžiť mimoriadne cenným vedeckým materiálom. Z našej strany sa v niekoľkých prípadoch i vykonal výskum, ale jeho výsledky neboli doteraz publikované. Súčasné oživené vzájomné vzťahy medzi národmi by však mali ďalšiu spoluprácu na tomto poli umožniť v širokej miere. Pri skúmaní diaspory, ak nejde len o zber materiálu, ale aj o jeho vedecké zhodnotenie, musí sa nutne prihliadať aj na materiál etnika obkľučujúceho diasporu; takéto štúdium by bolo iste nie nevhodným krokom k nadviazaniu spolupráce na poli porovnávacej slovanskej alebo európskej folkloristiky. Vzrast folkloristického bádania za posledných 15—20 rokov, veľké množstvo nových pramenných

edícií na vyššej úrovni a celkové zdokonalenie metódy hudobnej folkloristiky dáva pre takúto prácu reálne predpoklady. Aby sa však na takomto poli docielili žiadané výsledky, musia sa nutne zbližiť metodické hľadiská na veci zainteresovaných pracovníkov. Hlavná otázka konferencie — skúmanie pôvodného hudobného folklóru obyvateľov Dunajskej kotliny — ktorá je iste oprávnená zaradiť sa medzi ústredné problémy slovanskej folkloristiky, tak isto nutne vyžaduje takéto zjednotenie hľadísk. Keď som sa snažila zachovaný materiál z Chorvátskeho Grobu podrobiť výskumu z hľadiska hudobnej reči, siahnuť i za materiálom iných prístupných zbierok chorvátskych piesní, znova som si overila skutočnosť, že chorvátska ľudová pieseň napriek svojej špecifickej odlišnosti prekonávala v podstate tie isté vývinové štádiá ako ľudová pieseň slovenská. Zdá sa preto, že systém triedenia slovenských ľudových piesní, vypracovaný J. K r e s á n k o m v diele *Slovenská ľudová pieseň so stanoviska hudobného*,⁶ by sa mohol stať východiskom k zjednotenému klasifikačnému systému v slovanskej etnomuzikológii, hlavne pre staršie vývinové obdobia slovanskej ľudovej piesne. Nemôžem sa na tomto mieste zaoberať podrobnosťami Kresánkovho systému, chcem iba zdôrazniť, že spôsob jeho triedenia sa vyhýba mechanickým kritériám, založeným na vonkajších znakoch piesní, ale vychádza z vlastností vnútorných, predovšetkým z charakteru tonality, ďalej formy a rytmiky.

Pokiaľ ide o spoločnú problematiku slovanských etnomuzikológov, zdá sa naliehavou potreba zriadenia ústrednej slovanskej muzikologickej spoločnosti, prípadne spoločnej vedeckej revue. Ďalší rozvoj hudobnej folkloristiky jednotlivých európskych národov smeruje čoraz viac k nutnosti vzájomnej medzinárodnej spolupráce, a preto by bolo správne uvažovať i o iných konkrétnych formách vzájomnej pomoci, výmeny materiálov a vedeckých skúseností medzi európskymi folkloristami.

(Recenzovala dr. Božena Filová)

TRADUCTION

Dans cette conférence, je m'occuperai de la diaspora croate en Slovaquie dans le village de Chorvátsky Grob, situé sur le territoire du Danube. Je voulais d'abord écrire une petite étude comparative sur le folklore musical des colonistes croates et le matériel indigène environnant. J'y étais attirée par le fait qu'il existait depuis mil neuf cent vingt cinq une monographie ethnographique étendue par M. Anton V á c l a v í k, *Podunajská dedina v Československu, Le village de la plaine danubienne slovaque* concernant justement le village Chorvátsky Grob. L'auteur de ce livre, n'étant pas folkloriste expert musical prenait pour assistant M. Josef Černík qui devait noter les mélodies. Alors le principal organisateur des recherches était bien un ethnographe, mais pas un folkloriste ce qui me fit penser qu'il ne se souciait pas d'un matériel complet dont il ne pouvait pas puiser suffisamment et j'espérais de pouvoir

⁶ J. K r e s á n e k, *Slovenská ľudová pieseň so stanoviska hudobného*, SAV, Bratislava 1951.

compléter ce matériel. En effet, c'est ce que je présumais en commençant mon travail et j'étais persuadée que les résultats corresponderont bien au thème central de ce congrès. Pourtant, les effets de mon travail se montraient être différents de ce que j'ai attendue: outre un chapitre musical comparatif concret, je me vis obligée de rédiger quelques méditations sur l'étude des îlots ethniques.

Après la défaite et la dévastation de Kostajnica par les Turcs au milieu du seizième siècle plusieurs Croates colonisèrent près de Bratislava en Slovaquie. Selon le caractère linguistique ces colonistes étaient originaires du sud de la région du dialecte de „kaj“ entre Sisk et Kostajnica (d'après l'étude du professeur V á ž n ý *Dialectes*, contenue dans la monographie *Le village de la plaine danubienne slovaque*). Là, où les Croates ne formaient qu'une part de la population, peu à peu, ils se mêlèrent à l'ethnique slovaque et au milieu du dix-neuvième siècle, la langue croate dans ces villages a complètement disparu; là, où la population était dans sa plupart croate, ils ont conservé quelque caractère national jusqu'à notre temps. L'un des villages avec une population croate, où on parle la langue croate en général aujourd'hui encore, est Chorvátsky Grob. Ce village est à quelques dix-huit kilomètres de Bratislava, situé dans la plaine, c'est-à-dire ouvert aux influences des environs; la conservation de sa culture originale quoique pas complète, dans un milieu slovaque, relativement proche, mais pourtant différent dans son ethnique, pour si longtemps est un fait bien étonnant. Aujourd'hui, elle disparaît lentement sous l'influence des environs. En principe, on peut dire que la culture matérielle des habitants de Chorvátsky Grob s'entre mêle par ses éléments croates aux éléments slovaques, tandis que ce n'est pas le cas quant à la culture intellectuelle. Chacune de ces manifestations culturelles, la croate et la slovaque, ont un autre lieu d'activité. La langue croate ne se parle qu'à la maison ou dans un milieu familial, on parle slovaque à toute autre occasion surtout en public; le slovaque est aussi d'usage aux occasions cérémonielles de caractère officiel où on chante, par exemple le mariage, le baptême etc., où on ne trouve qu'un folklore musical slovaque: un fragment minime de chansons croates s'est encore conservé dans les familles. Mais, il y a encore des contes qui se ressemblent non seulement quant aux thèmes, mais presque mot par mot tant en croate qu'en slovaque. Pourtant, ils ont été notés dans chaque région linguistique par un autre chercheur; les contes croates ont été notés par le professeur V á ž n ý, les slovaques par M. V á c l a v í k. Ces pendants de contes sont quelquefois racontés par différents conteurs, quelquefois c'est le même conteur qui les raconte. Il s'ensuit bien qu'il y avait un répertoire de base qui se traduisait d'une langue à l'autre. Ainsi se confirmerait la supposition qu'il faut chercher leur origine en Slovaquie aussi bien qu'en Croatie. Cette question n'est pas encore résolue par des spécialistes. Le folklore musical de ce village qui nous intéresse tout d'abord, maintenant peut être caractérisé comme purement slovaque: il y a très peu de chansons croates qui existent encore quoique isolées. Pourtant, il n'y a pas d'influences réciproque évidentes entre ces deux sortes de chant.

Dans les années mil neuf cent vingt deux et vingt quatre les collectineurs V á c l a v í k et Č e r n í k ont noté à Chorvátsky Grob huit mélodies et un peu plus de fragments de textes de chansons populaires croates. Selon les données de M. V á c l a v í k, il avait beaucoup de peine à rechercher ce matériel qu'il a reçu surtout des vieux gens. Les mélodies lui semblent être „primitives, plutôt déclamatoires, puis il y a encore quelques chansons dont les mélodies ont été oubliées“. Nous allons essayer faire une caractéristique de ces quelques mélodies qui sont, selon toute vraisemblance, les restes de la culture ancienne musicale des colonistes croates. La matériel recherché se trouve dans un petit groupe d'un type fermé. Six des huit chansons ont une tonalité clairement quintaccordale c'est à dire une tonalité déterminé par les trois tons d'un accord parfait fonctionnant comme la base tonale. Dans quatre des chansons l'ambitus ne surpasse pas les dimensions de la quinte. Deux des chansons commencent par un saut de quinte typique. En Slovaquie, dans le domaine des chansons quintaccordales naquit d'une

base slave une musique populaire slovaque bien typique, dont la particularité fut aperçue déjà par Béla Bartók ce qu'a affirmé par ses recherches M. Jozef Kresánek. Les chansons croates quintaccordales n'ont pas ce caractère spécial, elles sont plutôt indifférentes dans le cadre de ce style. Une chanson de ce groupe, „A kaj ti je, nébore“, d'un caractère plutôt récitatif et courte, d'où sa forme amorphe, nous rappelle les notations des „kolos“ de Sisk faits par Kuba. A Chorvátsky Grob, elle est connue comme une sorte d'un refrain enfantin bien que son texte contredise à ce sens. Les deux dernières de ces chansons de ce groupe, intéressantes du côté tonal, sont d'une origine plus récente dont la tonalité est donnée par les principes de l'harmonie fonctionnelle: la chanson *Ej, javore, javore* se range parmi les types de chants harmoniques n'ayant pas comme ton final principal le ton de base de la tonique, mais du deuxième degré. On peut trouver une quantité de ces chansons dans les recueils de Kuhač et Kuba du territoire de Yougoslavie. L'ethnique slovaque ne connaît pas ce type, la chanson slovaque du type harmonique se termine presque exclusivement par le prime de la tonique, sauf les cas d'une sensation accordique sous l'influence du chant polyphone par la tierce ou par la quinte. Dans le livre de Ludvík Kuba *Voyages après les chansons slaves* (Prague, deuxième édition 1953) on trouve une variante d'une telle chanson qui commence par les mêmes mots *Ej, javore, javore*. La première partie de la phrase est mélodiquement dans tous les deux cas presque la même, la deuxième est assez différente. La chanson se termine ici comme là au deuxième degré, le texte contient plus de strophes que celui de Chorvátsky Grob.

Du côté de la construction formelle toutes les chansons de Chorvátsky Grob sont composées ou de deux parties, ou les plus courtes d'elles sont construites d'une unique partie mélodique. Quant à la mélodie, il est bien remarquable, qu'il n'y a point de chant mélismatique qui pourtant est bien fréquent dans les recueils croates, mais est bien rare chez les types d'une structure la plus archaïque. Le rythme des chansons de Chorvátsky Grob est simple, sommaire, composé principalement de ton de quart et de croche; dans deux cas on peut trouver un rythme pointé. Le nombre des syllabes dans les vers est différent, mêlé entre six et huit. Le syllabisme n'est pas régulier, ce qui exclut assez souvent la conformité du texte et de la mélodie. Pourtant, c'est assez naturel aux chansons qui ne vivent plus une vie intensive, mais se tiennent à la surface plus ou moins artificiellement. Pas une des chansons notées n'a une fonction cérémonielle ou un caractère occasionnel. Du côté littéraire, il y a entre les chansons croates des types courants sur un sujet amoureux, puis familial, militaire, social ou même humoristique. Il n'y a point de sujets de la vie pastorale si typiques pour nos chansons quintaccordales.

Dans les autres domaines du folklore musical c'est à dire dans la musique et la danse populaire, on n'a pu trouver d'éléments croates originaux dès mil neuf cent vingt. Le jeu des groupes de musiciens populaires a disparu il y a quatre vingt ans; avant ce temps, on jouait de la cornemuse et du violon ensemble, plus tard de la cornemuse avec deux violons, une clarinette et la contrebasse. Le répertoire de ces musiciens n'a pas été noté et c'est un grand dommage pour nos recherches comparatives puisque cette combinaison d'instruments est connue aussi en Slovaquie. Depuis la disparition de la musique instrumentale populaire paysanne, les tziganes sont venus, et plus tard encore des ensembles modernes d'aujourd'hui.

Quant aux danses, il y vit un souvenir du „kolo“ que les Croates ont vraisemblablement apporté de l'ancienne patrie et qui s'est réuni avec la danse ancienne nommée „slovaque“. Aux temps des recherches de M. Václavík, c'est à dire d'il y a trente ans cette danse était déjà disparue. Le reste des danses montre les influences partielles de la Slovaquie centrale: surtout dans la danse dite „odzemok“ sur une chanson populaire de bergers *Poza bučki, poza kriak*. Les autres danses sont du type de la Slovaquie de l'ouest et ont une forte ressemblance avec des chants et danses moraviennes.

En juillet dernier j'ai fait des recherches du folklore musical dans le village de Chorvátsky Grob. J'avais l'intention de constater avant tout les changements subis depuis les recherches du professeur Václavík et — s'il le fallait — compléter son matériel. Le résultat de ces recherches est le suivant:

Du matériel noté par M. Václavík il n'y a que deux chansons connues partout: *Sarajevo i Bosna* (publiée sous le titre *Ej, javore, javore*) et *Imala je majka jedinoga sina* qui représentent le type mentionné de la chanson harmonique plus récente. C'est d'un certain intérêt que ce sont justement ces deux chansons que les maîtres d'école de ce village ont enseigné à chanter à la jeunesse il y a quelques années selon les notations du livre de Václavík *Le village de la plaine danubienne slovaque*. En outre, il n'y a que peu de vieux gens qui se souviennent de deux chansons encore: *Imala sam kokošicu* et *A kaj ti je, nébore*, en principe dans la même forme laquelle a été notée par MM. Václavík et Černík, tandis que pour les autres quatre chansons je n'ai pu trouver d'interprète. Il faut remarquer qu'après trente ans, ces chansons ont été oubliées même par ceux qui les ont chanté autrefois au professeur Václavík. Outre le matériel connu, j'ai réussi à noter encore les fragments d'une chanson d'amour connue par un unique habitant du village et ici même, elle était d'un caractère plutôt improvisé surtout quant à sa mélodie. Le texte consistant d'une strophe, semble avoir une bonne continuité, mais n'est pas en rapport parfait avec la mélodie.

Ces résultats sont une bonne preuve de la disparition lente du folklore croate dans ce village. Certainement, cette période n'est pas une exception, il en était de même dans le passé, d'où la supposition d'une richesse de différents types de chansons croates dans ce village aux temps anciens. C'est pourquoi il est bien dommage qu'on n'a pas commencé les recherches de cette diaspora plus tôt. La relation réciproque des types de chansons nous fait forcément supposer que, dans le passé, il y avait beaucoup plus de chansons quintaccordales et cette constatation même est bien remarquable. Pour trouver une clef commune pour les recherches de la chanson populaire de tous les Slaves, il faut s'appuyer sur des recherches antécédantes. Le musicologue slovaque Josef Kresánek en continuant sur la base des recherches de Panoff suppose une origine commune de la musique populaire de tous les Slaves dans le système tetracordal et quintaccordal. Mais tous les deux ethnomusicologues trouvent au moins d'exemples pour ces anciens types justement dans la chanson croate qui est bien riche en structures neuves d'un type harmonique. Les recueils publiés sont des documents sur la situation au temps de la rédaction du recueil, alors ils ne peuvent pas servir de règle dans cette question. Dans ce sens là, la solution du problème pourrait être soutenue par des recherches des diasporas, où, en général, le matériel reste conservé intact à ce grade de développement, où commençait la diaspora. En effet, s'il s'agit d'une période, où il n'y avait pas encore de recueils de chansons populaires, dans ce cas au milieu du seizième siècle, c'est justement ce document-ci qui les peut remplacer. Au fait, le matériel de Chorvátsky Grob nous conserve vraiment la plupart des chansons qui correspondent par leur développement au temps de l'arrivée des colonistes croates en Slovaquie. Il y a en Slovaquie des exemples analogues que la chanson original n'a pas de conditions de vie dans la diaspora, n'a pas de possibilité pour un développement et reste conservée sur le degré de son origine. La diaspora allemande de la Slovaquie centrale, a conservé par exemple quelques types originaux exceptionnels tandis que le reste du matériel est slovaque même pour un domaine si spécial que le mariage et autres occasions cérémonielles. De ce points de vue il est bien intéressant que par exemple quelques villages slovaques en Hongrie ont conservé très peu de types anciens, parce que la diaspora a ses origines au dix-huitième siècle. Ces cas et aussi des autres nous confirment la théorie que de deux façons de rencontre du matériel folklorique deux conséquences résultent. A la rencontre frontale comme c'était le cas par exemple de la chanson slovaque et hongroise, sur le territoire de la Slovaquie méridionale actuelle, l'influence d'une culture sur l'autre est inévitable, une

influence réciproque et jamais exclusive. Au cas de la diaspora, il s'agit en général de l'influence de la chanson indigène qui a ses avantages quantitatives sur la chanson importée en ce sens qu'elle la supprime; par suite, la chanson importée dégénère et disparaît progressivement.

La comparaison des influences réciproques entre les cultures nationales a été bien d'usage jusqu'à maintenant. Béla Bartók a déjà fait des recueils dans ces régions où la culture hongroise rencontrait les cultures des nations voisines et posait des problèmes scientifiques en l'occurrence. Mais les recherches des diasporas ont été assez négligées, peut-être sous l'influence du manque d'une collaboration internationale. Pourtant les petites îles ethniques isolées dans un ethnique étranger nous peuvent servir d'un matériel d'études d'une grande valeur. Nous avons fait des recherches dans quelques cas, mais les résultats n'ont pas été publiés jusqu'ici. Les relations rétablies actuellement entre les nations devraient aider une collaboration sur une grande échelle. Les recherches de la diaspora, ne concernant pas seulement la collection du matériel, mais aussi l'estimation de sa valeur scientifique exigent aussi bien des recherches sur l'ethnique des environs de la diaspora: cela signifie que de telles études seraient un bon pas pour entrer en relation au domaine de la folkloristique comparative slave et européenne. L'accroissement des recherches folkloristiques dans les quinze ou vingt ans derniers, la multitude de nouvelles éditions des sources sur un niveau élevé et la perfection de la méthode de la folkloristique musicale offre une base réelle pour ces travaux. Pour donner des résultats exigés dans ce domaine, il faut absolument rapprocher le point de vue des collaborateurs. La question essentielle de ce congrès, les recherches du folklore musical original des habitants du bassin du Danube qui est sans doute digne d'être rangé parmi les problèmes principaux de la folkloristique slave, exige aussi bien une conformité des points de vue. En m'efforçant de faire des recherches du matériel encore existant à Chorvátsky Grob du point de vue de la langue musicale prenant en considération le matériel d'autres recueils accessibles de chansons croates, j'ai réussi à constater que la chanson populaire croate quoique spécifiquement différente, se développait au même sens que la chanson populaire slovaque. Il semble alors que le système de classement des chansons populaires slovaques formulé par Jozef Kresánek dans son oeuvre *La chanson populaire slovaque du point de vue musical*, pouvait servir de base au système de classification unique dans l'ethnomusicologie slave, essentiellement pour les époques anciennes du développement de la chanson populaire slave. Il n'y a pas de temps de traiter les détails du système du professeur Kresánek, je ne voudrais qu'accentuer que sa manière de classement évite les méthodes mécaniques basées sur les qualités externes des chansons et, au contraire, il prend pour point de départ les qualités internes, avant tout leur caractère de tonalité, puis de forme et de rythme. Dans notre folkloristique pratiquée ce système s'avéra très bien.

En ce qui concerne les problèmes communs des ethnomusicologues slaves, il y a la nécessité de fonder une société musicologique slave centrale ou bien une revue scientifique commune. Le développement de la folkloristique musicale des nations européennes dans l'avenir se dirige de plus en plus vers la nécessité d'une collaboration réciproque internationale: il serait certainement bien juste de prendre en considération d'autres formes concrètes de coopération, d'un échange de matériaux et d'expériences scientifiques entre les folkloristes en Europe.

(Preložila A. Pavličková)

СЛОВАЦКАЯ ЭТНОГРАФИЯ
Журнал Словацкой Академии Наук
1958 № 1—2

Издается шесть раз в год
Издательство Словацкой Академии Наук
Редактор д-р Ян Подолак
Адрес редакции и администрации Братислава, Клеменсова 27

SLOWAKISCHE VOLKSKUNDE
Zeitschrift der Slowakischen Akademie der Wissenschaften
Jahrgang VI, 1958, Nr. 1—2. Erscheint sechsmal im Jahre
Herausgegeben vom Verlag der Slowakischen Akademie der Wissenschaften
Redakteur Dr. Ján Podolák
Redaktion und Administration Bratislava, Klemensova 27.

SLOVAK ETHNOGRAPHY
Journal of the Slovak Academy of Sciences
Volume VI, 1958, No 1—2
Published bimonthly by the Slovak Academy of Sciences
Managing Editor Dr. Ján Podolák
Editor and Business Manager Bratislava, Klemensova 27, Czechoslovakia.

L'ETHNOGRAPHIE SLOVAQUE
revue de l'Académie slovaque des sciences
Année VI, 1958 № 1—2. Paraît six fois par an
Aux Editions de l'Académie slovaque des sciences
Rédacteur: dr. Ján Podolák
Rédaction et administration: Bratislava, Klemensova 27

SLOVENSKÝ NÁRODOPIS
Časopis Slovenskej akadémie vied
Ročník VI, 1958, číslo 1—2. Vychádza šesť ráz do roka
Vydalo Vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied
Zodpovedný a výkonný redaktor dr. Ján Podolák
Redakčná rada: dr. Soňa Burlasová, dr. Božena Filová, dr. Soňa Kovačevičová,
dr. Michal Markuš, dr. Ján Mjartan, Rudolf Žatko
Redakcia a administrácia Bratislava, Klemensova 27
Vytlačili Severoslovenské tlačiarne, n. p., Martin
Jednotlivé čísla Kčs 9,—, celoročné predplatné Kčs 54,—.
Výmer PIO 2385/49-III/2 — X-200918
Predplácanie časopisu možno zastaviť len koncom kalendárneho roku.
Novinové výplatné povolené. Pošt. úrad Bratislava 2 — čís. 231-prepr. 1955. —